

A. RÕUK

Kodumaa arstirohutaimesed

Käsiraamat
arstirohutaimesede tundmaõppimiseks, kor-
jamiseks, kuivatamiseks ja kasvatamiseks

1921

A. Rõuk

Kodumaa arstirohutaimeid

12 II-33

Käsiraamat

arstirohutaimeid tundmaõp-
pimiseks, korjamiseks, kui-
vatamiseks ja kasvatamiseks

1921

A 3345.

1572

15986846

1—1000 eksemplari.

E. Hunt'i trükk, Viljandis

Üldmärkused.

Rahva seas on omakorjatud arstirohtudega arstimine kaunis laialt tarvitusel.

Kui hääd või halvad tagajärjed sellel on, oleneb sellest, kas arstirohutaimi osatakse õigel kohal tarvitada ja kas neid osatakse õigel ajal korjata, kuivatada ja alalhoida.

Jgal taimel on oma iseäraldused, mida tema korjamisel tuleks silmaspidada.

Taim on elav olevus; kõik mis temas leidub, sünnib õhust, veest, mullast. Sellepärast korjunevad kõik ollused, mis taimele, kui arstirohule, väärtuse annavad, sinna aegamööda, taime kasvamise kestusel. Kui neid olluseid palju koguneb, siis võib taim neid osalt jälle ära tarvitada, sest kõik, mis taimes olemas, on temale tarvilikud—ka kihvtid. Tähendab: taimi kui arstirohte — peab teatud ajal korjama.

Arstirohuks korjatakse juuri, juurikaid, koort, pungid, lehti, õisi ja kogu taime.

Juurikaid korjatakse harilikult sügisel, kui lehed juba närtsind; siis valguvad kõik ollused varrist juurikaisse. Juurikaid ja juuri, mis külma ei karda, võib ka kevadel, enne noorte lehtede tärkamist maa seest välja kaevata.

Koort korjatakse harilikult mähja ajal, lehti — õitsemise eel, tervet taime — õitsemise ajal.

Õisi korjatakse siis, kui need veel värsked, noored on. Vanaks läind õitel on palju nõrgem mõju.

Kuiva taimetuleb kõiki taime osi vilus, mitte päikese käes, nagu seda harilikult tehakse, sest taimel peab võimalikult tema loomulik värv alles jääma.

Taimi korjatagu ainult kuiva ilmaga, sest et niiskelt võivad ka kõige lühemaks ajaks seisma jäänd taimed palavaks tõmbuda, mille tagajärjel nad oma arstirohulise väärtuse kaotaksid.

Arnika.

(*Arnica montana* L).

Arnika on niihästi rahva seas kui ka arstiteaduses hää arstirohuna tuntud. Teda arvab ka pea iga vanem inimene tundvat, ja ei ole vähe neid, kes „seda taime“ isegi igal suvel omale terve aasta jao valmis korjavad. Kuid kui nende korjatud arnika teed järel vaadata, siis leiad, et siin mitte arnikaga, vaid hoopis teiste taimedega, nimelt kas *Solidago virganrea* ehk *Heracleum umbellatum*—tegemist on, mis küll arnikaga ühest perekonnast pärit, kuid millel mingisugust arstirohulist väärtust pole.

Arnikat on üleüldse meie maal väga harva leida (ta kasvab vabalt ainult kõrgeil ja mägiseil heinamail), ja sellest siis ka see nähtus (üllatus), et paljud, keda arstirohutaimed huvitasid, seda taime 1916 a. suvel Tartu Eesti põllumeeste seltsi näitusel Tartu ülikooli juures korraldet arstirohutaimede tundmaõppimise, korjamise, kasvatamise ja kuivatamise kursuste*) poolt väljapandud kodumaa arstirohutaimede hulgast asjata otsisid.

Kuid küll võib arnikat hää eduga meie maal kasvatada — kultiveerida.

---

*) Need kursused kuulas ka autor läbi.

Arnika on mitmeaastane taim. Juurikas on tal jäme, lühike; vars, mis harilikult lihtne, harunemata, — sirge ja kunni 1 arsin pikk. Lehed on pikergused ja vastaspaaridena varrele asetet; kõige alumised lehed, arvu poolest 4—6, mis maapinnalt tõusevad ja varrel asuvaist märksa suuremad, on kimbukeseks koondet.

Pilt 1. Arnika (*Arnica montana* L.).

Õied on koondet korvikuks, mida iga varre otsas harilikult üks. Korviku läbimõõt— umbes 1 sentimeeter, lahtilöönult, ülalt mõõtes aga üle 2 sentimeetri.

Kattelahed, mis korvikule kahelt realt asetet (16—24), on karvased ja pruunikas-rohelised. Äärmised õied korvikus, mis ühte ritta asetet ja mida arvuliselt kunni 20, on hambulised keelõied,

ja punakas-kollast karva, kuna sisemised — toru-
ehk putkõied — kollased on.

Kultiveerida (kasvatada) tuleb arnikat
lahjal, soosel maatükil, eestkätt turbapõhjaga karja-
maal. Maa saab küntud, äestatud ja kõrsvilja alla,
millele $\frac{1}{3}$ osa võrra arnika seemneid hulka segatud,
külvatud. Külvata tuleb kas sügisel augusti kuul,
ehk jälle vara kevadel — esimesel korral rukki ja
teisel korral kaera hulka segatult — äkke alla. Pä-
rast seemendamist tuleb maa kõvasti rullida. ¶

Esimesel aastal saame arnika põllult ainult heina.
Kuid heina ei tohi mitte liig suureks lasta kasvada,
sest et siis allkasvavad noored arnika taimed ker-
gesti ära lämbuda võivad; niitmisel jäetagu kaunis
pikk kõrs.

Järgmisil aastail annab arnika põld juba täie-
likku lõikust (Flores Arnicae). Koguda tuleb õisi ilu-
sal ilmal, pärast kaste minekut. Korjata ainult ilu-
said, terveid õisi, sest et söödud ja kängujäänd õitel
Musca arnicae tõugud ja munad asuda võivad, kes
kuivatet õied ära rikkuda võivad.

3—4 aasta sügisel, külmade tulekul ehk järg-
nevate aastate kevadel varakult võivad juba ka ar-
nika juurikad (Radix Arnicae), mis ka arstirohuks
lähevad lähvad, maa seest väljakaevatud saada.
Väljakaevatud juurikad tulevad mullast puhtaks lo-
putada, narmasjuurtest puhastada ja võimalikult
kiirelt kuivatada.

Balderjan ehk ülekäijarohi.

(*Valeriana officinalis* L.)

Balderjan on meie maal üldsest tuntud taim. Ta kasvab metsraistikkudel, aru heinamail, metstukke ääril, jõgede ja ojade kaldail jne.

Pilt 2. Balderjan ehk ülekäijarohi,
(*Valeriana officinalis* L.)

V a r s — sirge, jooneline, kunni kaks arsinat pikk, seest õõnes. L e h e d — sulgised, paarilised ja laotuvad külgede poole. Õ i e d on väiksed, roosakad ehk kahvatu-fiolet värvilised ja moodustavad rohke-õielise kolmeharulise õiekimbu.

Juurikast, mis lühike, 1—3-me sentimeetri pikkune, harunevad kõrvaljuured välja, mis 6—8 sent. pikkuseks võrsuvad.

Arstirohuna tarvitetakse juuri (*Rhizoma Valerianae*), millest apteekides piiritustinkтури valmistetakse.

Juured tulevad sügisel, nii augusti lõpul ehk septembri kuul maa seest välja kaevata, mullast korralikult puhastada ja kuivatada *).

*) Balderjani juuri tuleb hoolega kasside eest hoida, kes, kui nad lgi pääsevad, terve tagavara ära võivad rikkuda.

Alal hoida tuleb juuri hästi kaanetat nõudes!

Kõrge kuiva koha pääl kasvand juured on madalal ja soosel maal kasvand juurist väärtuslisemad.

Ehk meie metsades balderjani küll sagedasti ette tuleb, kuid siiski nõuaks tema korjamine palju aega ja läheks liig kulukaks. Sellepärast tuleks seda hädaste tarvilikku arstirohutaime, väljamaa eeskujul, põllul kasvatama hakata.

Balderjani kasvatamiseks valitagu, kui võimalik, kõrged, kivised maatükid, kõrged põllud. On maa külvi jaoks valmis, siis ajatakse põllule madalad vaokesed, umbes 25 sentimeetrit vahet jättes, sisse ja külvatakse seeme maha. Pärast seemne vaku asetamist tuleb põld rullida.

Kuid balderjani istangut võib ka juurtest jaotamise teel soetada ja laiendada.

Balderjani tee kui ka tinktur mõjub rahustavalt närvide pääle, aitab korralikuks seedimiseks kaasa ja virgutab südame tegevust.

Kask.

(Betula alba).

Kevadel korjatud, pakatavaist kaselehe pungist valmistet tee ehk piiritustinktur on hääks rohuks kõhu krampide ja jooksjahaiguse vastu; ühtlasi ka hää haava rohi.

Koirohi.

(*Artemisia Absinthium* L.).

Mitmeaastane taim. Kasvab kõrgeil, kuivil kohil, mägikülil, põldpeenrail, kivihunnikute ja kraavide ääril. Varred — sirged, kunni 1½ ars. pikad, üleni hallide karvadega kaetud. Lehed — kolmekordselt sulglised, päält-poolt pehmete, valkjate karvadega kaetud. Õied — sinakas-kollased.

Pilt 3. Koirohi (*Artemisia Absinthium* L.).

Teistest sama seltsi taimist läheb koirohi oma kange haisu poolest lahku.

Arstirohuna tarvitatakse taime õitsvaid latvu, mis pärast korjamist kohe kuivatada tulevad.

On kui rohi seedimisorgaanide haiguste ja korratuste, samaspoolikute, rahude paistetushaiguste ja kollatõbe vastu.

Kopsurohi.

(*Fumaria officinalis* L.).

Väike, hallikasrohelist karva soolakas-kibeda maiguga üheaastane taim. Kasvab kesapõldudel,

prügihunikute ääres ja umbrohuna kapsa, kaali jne. peenrail. V a r s — püsiv ehk roomav, laialt harunend, sile. L e h e d — mitmekordselt sulgised. Õ i e d — purpurlisēd ja koondet pööriseks.

Arstirohuna tarvitetakse tervet taime (Herba fumariae) värskelt ja kuivatetult. Ta sisaldab eneses fumariini hapet (Acidum fumaricum) ja fumariini (Fmarinum).

Värskest taimest väljapiigistat mahl (Luccus recens Fumariae) ja sellest valmistet ekstrakt (Extractum fumariae) kui ka tee, on kui isuäratamis-abinõud tuntud. Tarvitamisel oldagu aga mõõdukad, sest et suuremal määral tarvitamise korral fumariin (seda ollust sisaldub aga mahlas, ekstraktis ja tees) südame klõppimist sünnitab, verejooksu tasandab ja inimese uniseks teeb

Pilt 4. Kopsurohi
(*Fumaria officinalis* L.).

Käoking.

(*Aconitum Napellus* L.).

Kasvab kesk- ja lõunapoolseis kubermangudes mägedel, kõrgemal aruheinamail, metstukkis. Meil metsikus olekus ei leidu, vaid ainult kui ilutaim aidades tuntud.

Et paljud taimed aias kasvades olluste poolest, mis neile arstirohulise väärtuse annavad, märksa kehvemaks jäävad, ehk sootumaks kõlbmatuks muutuvad, siis tarviteti Venemaal kunni viimase ajani ainult metsast korjatud käokinga taimi. Väljamaal

Pilt 5. Kollane käoking.
(*Aconitum Lycocotnum* L.).

aga, kus arstirohutaimede asjandus laiemal alusel seisab, tarvitetakse ka aias ja põllul kasvatet taimi.

Kasvatetakse käokinga taimi vilus seisva ja mitte just rammusa maatuiki peal, siis vastavad nad omas väärtuses täiesti metsast korjatud taimile.

Käoking on mitmeaastane taim. Kui taime üles tõmbame, siis leiame iga varre alt kaks nairikujulist juurt. Lehed on viielõikelised; õied, mis kahe arsina pikuste varte otsas tihedas salgas seisavad, — tumesinised ehk kollased ja tuletavad oma pealmises osas kiivrit ehk mütsikest meele.

Õitseb augusti ja septembri kuudel.

Juurtes ja õitsemise ajal korjatud lehis ja õiesalkus leidub rohkesti väga kihvtist ollust, aconitumi, mida ainult õige väikseis osis—0,0002—0,0005 gr. ööpäeva kohta — pillide ja tinkturi näol raskeil

närvipõrutus- ja jooksjahaigus-korral valuvaigistamiseks sisse antakse.

Juured tulevad sügisel, kui lehed juba kuivama löönd, ehk kevadel, enne noorte lehtede ilmumist, maa seest välja kaevata. Korjamise juures tuleb silmaspidada, et iga varre all kaks juurt on: üks vana, pruuni koorega ja teine noor — valkjas. Arstirohuliseks otstarveks kõlbavad ainult viimased.

Kuivatada tuleb juuri, kui ka lehti ja õisi kiirelt, 16—20-kraadilise soojuse käes, hästi läbitõmbavas (soovitav pimedas) kuivatuskastis. Hästi kuivatet juured on hallikaspruunid ja omandavad kortsutõmbund poolide kuju.

Et väärtuslised ollused kuivatet taime osis kergesti välja võivad auruda, siis tuleb juuri, lehti ja õisi kindlais, peetagu meeles — plekknõudes alal hoida. Ümberkäämise juures oldagu ettevaatlik. Alal hoida võib kuivatet taime osi ainult 1 aasta. Kauem seistes kaotavad nad oma väärtuse.

Kasvatada võib käokingi juurist ja seemneist. Suurendada istangut on sündsam jaotamise teel. Istutamisel, mida hilja sügisel ehk kevade vara ette tuleb võtta, lõhutagu põõsas nii katki, et igasse mättasse 3—4 juurt jääks. Väga häa on, kui istutamisel mullale pisut mädand puulehti sekka segatakse, mis taimed lokkavalt kasvama ajab. Mitte milgil tingimisel ärgu aga väetamiseks värsket sõnikut tarvitagu, mis taimed kauemaks ajaks pödema paneb.

Seemned tulevad kevadel vara tagavara peen-

raile maha külvata, kust nad sügisel. iga taimele $\frac{3}{4}$ ars. vahet jättes, ümber istutetagu.

Seemneist kasvatet taimed on esialgu nõrgad ja õitsevad alles kolmandal aastal.

Koerapöörirohi.

(^{Sym}Hyoscyamus niger L.)

Koerapöörirohi on ühest väga kihtvaste taimede— n. n. mugulaliste (solanaceae) perekonnast pärit. Ta kasvab 1 arsina kõrguseks ja on üleni peenikeste karvadega kaetud, mis hai-sevat rasva välja higistavad. Lehed on pikergused, karvased, suure hambulised ja toorelt õige pehmed. Õied, mis taimede ladvas kääras seisavad, on kuljuse moodi, määrdind kollased, punaste triipudega.

Pilt 6. Koerapöörirohi
(Hyoscyamus niger L.)

Koerapöörirohi on kaheaastane taim; kasvab meil müüride ääres, prügi ja sõnnikhunnikuil ja paljaks jäänd sopaseil kohtil: on Venemaal lõunapoolseis kubermangudes kui umbrohi põldudel tuntud.

Arstirohuks korjatakse lehti ja seemneid (Herba

et semen Hyosciami) millest apteekides mürgilist õli (Oleum Hyoscymi) ja ekstrakti (Extractum Hyoscymi) valmistetakse.

Et lehed, mida taime õitsemise ajal korjata tuleb, kiired närtsima on, siis peab neid kohe pärast kogumist kuivatama.

Kuivades tõmbuvad lehed kokku ja muutuvad hall-roheliseks. Pruuniks, kollaseks ehk mustaks läind lehed on alaväärtuslised ja tulevad teiste hulgast hoolega välja korjata.

Mida rammusam, lämmastikurikkam maa, seda kihvtisemad on taimed.

Seemned tulevad kevadel harilikul külviajal maha teha; külvata — reas. On taimed juba üles tõusnud, siis peab harvendamist ette võtma, mis juures iga taimel vähemalt 6 verssokki vahet tuleb jätta.

Esimesel aastal kasvab seemnest ainult kimbukene lehti, kuna õied alles teisel aastal ilmuvad.

Koerapõõrirohust valmistet õli ja ekstrakt on valuvaigistav ja rahustav abinõu ja kui krambilrohi tuntud.

Samast sugukonnast on ka põldkoerapõõrirohi (*Hyoscyamus argestis*) pärit, mida ka arstirohuks tarvitetakse.

Kirjeldet taimest läheb ta selles lahku, et ta üheaastane taim on, mitte nii lihav pole ja vähem kihvtine on.

Kummel.

(*Matricaria chamomilla* L).

Kummelid on kahte seltsi, nimelt valge õitega

(*Matricaria chamomilla* L) ja roheliste õitega

(*Matricaria discoidea* DC).

Meie maal on

pääasjalikult viimane

laiali lagonend (kas-

vab teede, tänavate

ääril, maja esisel jne.),

kuid et selle taime

arstlised alad mitte

veel järele uuritud

pole, ja et apteeki-

dessa ainult valge

õitega kummeli õisi

ostetakse, siis võiks

seda ainult oma tar-

viduseks korjata, ku-

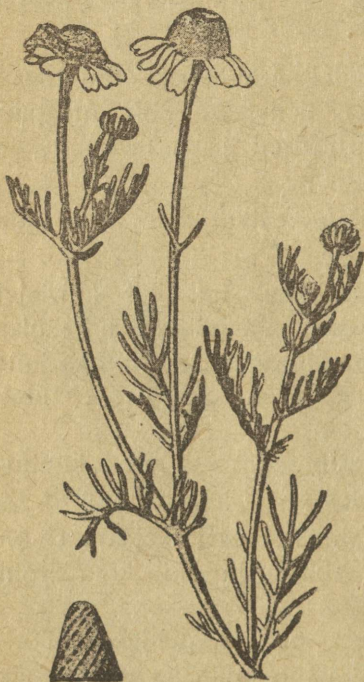
na müügi jaoks esi-

mest (*Matricaria cha-*

momilla L) — valge

õitega kummelit kas-

vatada tuleks,

Pilt 7. Kummel
(*Matricaria chamomilla* L).

Matricaria chamo-

milla on kange, magusa võrtsi haisuga üheaastane

taim. V a r s — haraline; lehed — kahekordselt sulg-

lised, lehelaba osad — lineaalsed-teravad. Õied on koondet korvikuks. Äärmised — keelõied korvikus on valged, pahurpidi pöördud, kuna sisemised — toru- ehk putkõied — kollased on. Õie (korvikese) põhi on pikergune, kuhikkujuline ja seest õõnes. Need on ühtlasi tunnused, mille järele seda taime kerge teiste samasuguse väljanägemisega taimede (*Matricaria inodora* L. — ilma lõhnata ja *Anthemis cofula*, millel korvikpõhi umbne) hulgast eraldada on.

Kummel armastab kerget, liivakat maad ja võimalikult madalat harimist. Külvata — kerge äkke alla, ehk kui maa enne seemendamist äestud — rulli alla.

Seemet läheb ühe dessatini kohta ainult 1 nael.

Kummel kasvab õige jõudsasti, nii et kaheksamal nädalal pärast külvamist juba õitsema hakkab.

Korjata tuleb õisi iga päev. Korjata — ainult kuiva ilmaga ning ainult värskelt lahtilöönd õisi.

Et käsitsi korjamine liig palju aega nõuaks, siis toimetakse seda sellekohaste raapidega, mis puust ehk paksust plekist valmistet võivad saada.

Kuivatada tuleb õisi vilus, hästi läbitõmbavas kohas ehk sellekohases kuivatuskastis. Kuivama laotetagu õisi õhukeste kihtidena, nii, et nad mitte soojaks ei tõmbuks, mille tagajärjel õied oma arstirohulise väärtuse kaotaksid.

Et õite korjamine ja kuivatamine kiirelt peab läbiviidud saama, siis tuleks kummelid järkaval külvata, nii, et varasema külvi õitsemisaja lõpp hili-sema külvi õitsemisaja algusega kokku langeksid.

Kuivatet kummeli õied on hõlpsad niiskuma ja sellepärast peab neid, esiteks, kuiva ilmaga pakkima ja, teiseks, ka kuivas kohas alalhoitama.

Pääle teeks tarvitamise ajatakse kummeli õitest ka kummelõli (*Oleum Chamomillae*) välja, mida kuivatet õites ligi 0,9 protsenti sisaldub ja mille puud veel 1916. aastal üle 2000 rubla maksis.

Kummelitee on, et ta higistama ajab, hää rohi külmetamishaiguste vastu ja mõjub hästi ka mao seedimistegevuse pääle.

Köömel.

(*Carum Carvi* L.).

Köömel on meile kui kõige harilikum taim tuntud. Ta kasvab põldpeenrail, teede ja kraavide ääril jne.

Varre pikkus on 30—60 sentimeetrit. Õisik seisab mitmest väiksemast sarikast koos, mis kokku ühe kogusarika moodustavad.

Õied on valged. Lehed — kitsad, kolmekordselt sulglised, pikkade, teravate, lineaal hambukesiga. Seemned on pikergused, tõmmukad, 3. harjaga selja pääl.

Köömle seemneist aetakse kergesti aihuvat (auruvat) köömelõli, mida põllul kasvatet seemneis 8—9 protsenti sisaldub, välja.

Apteekides valmistetakse köömle seemneist

(Fructus Carvi) köömelvett, mis hästi mao seedimis-tegevuse pääle mõjub.

Pääle selle tarvitetakse köömleid suurel määral ka peedi salati juure, leivasse jne.

Et põldpeenrail, teede ja kraavide ääriil kasva-vad taimed ainult kõhnu ja poolvalmind seemneid annavad, siis tuleks köömleid suuremal määral põl-lul kasvatama hakata. Ei saa ju kuidagi moodi sel-lega leppida, et ka niisuguseid saadusi, mida meie maa küllusena produtseeri võiks, väljamaalt sisse-vedada tuleks.

Ei, köömle kasvatamisega tuleks meil algust teha ja selle taime põldkultuuri sel määral arendada, et pääle siseturu nõuete rahuldamise ka väljavedu võimalikuks saaks.*)

Köömel kasvab igasuguse põldmaa pääl, kuid parimat saaki annab ta siiski savikal ja enamvähem niiskel põllul. Ta armastab sügavalt haritud ja üle aasta rammutat maad.

Seemet läheb ühe dessatini pääle 20—40 naela, kus juures reaskülv muidugi soovitamam oleks. Kül-vata võib kas kevadel — suviviljadega ühel aal — ehk jälle sügisel — rükkikülvi ajal.

Et kevadise külvi juures suurem osa taimist al-les järgmisel aastal vilja kandma saab, siis tuleb sügisest külvi paremaks lugeda, mis juba esimesel aastal täielikku lõikust annab.

---

*) Ainult Venemaale võiks köömle seemneid jõba tu-handeid puudi väljaveetud saada.

Kevadel tuleb köömlipõldu äestada: see ajab taimed hoogsamalt ja lopsakamalt kasvama.

Pääle reas- ja laiali-külvi võib köömleid ka salkadena külvata. Mättakirve ehk labida abil saab külviks valmis haritud maa pääle iga $1\frac{1}{2}$ —2 jala pääle umbes supitaldriku suurused asemekesed aetud, kuhu siis seemet, iga asemekese pääle umbes pool sõrmkübara täit — maha külvatakse.

Tugevamad taimed niisuguse külvi juures annavad lõikust juba järgmisel aastal, kuna nõrgemad taimed aga alles teisel ja isegi kolmandal aastal õitsma ja vilja kandma saavad. Pääle selle tuleb veel iga aastaga palju taimi mahapudenend seemneist juure, nii, et ühekordne külv tervelt 5 aastat järgimööda lõikust võib anda. Et maa selle aja vältsel juba söödiks muutub ja ära rohtub, siis peab põld tingimata ülesküntud saama.

Ädalik võib köömlipõllul sügisel, ilma et lõikus selle all vähematki kannataks, loomadega ära söödetud saada.

Kokkupanna tuleb köömlipõid enne täielikku valmimist. Köömled saavad põllult kas sirpidega ehk jälle masinate abil äralõigatud, vihkudesse köidetud ja mõneks ajaks väljale rõukudesse seisma jäetud.

On köömled rõukudes juba kuivama löönd, siis tulevad nad põllult äravedada. Köömled on õige kerged pudenema ja sellepärast peab vedamist hom-

mikuti kastega toimetetama, kus juures koormad riietega ümbert kinni katta tuleksid. Dessatini maa päält saab umbes 60—70 puuda seemet.

Maarjamalts.

(*Melilotus officinalis* Desr.)

Maarjamalts on kaunviljaliste (liblikõieliste) perekonnast pärit sirgevarreline, 7 vers. kunni 1½ ars. pikkune kolmikleheline kaheaastane taim.

Õied on pöörisõisikuks koondet, rippuvad. Lehed — pisut pikergused ehk pirnikujulised (õigeim ümberpööratud munakujulised), saetud äärtega.

Kasvab mahajäetud kohtil, teede ja kraavide ääril ja leppvõserikkuis. Võib hää eduga põllul kasvatet saada. On ühtlasi ka meetaim.

Arstirohuliseks otstarveks korjatakse taime õitsevaid latvu (*Herba s. Summitates Meliloti*), kus juures kuivatamisel varre osad kõrvaldada tulevad.

Kuivatet pärast omandab taim hää värskeheina lõhna ja kibesoolaka libeda maitse.

Maarjamaltsas sisaldub mitmesuguseid happeid. Muuseas valmistetakse tast ka haava plaastert. Maarjamaltsa keedis on rohuks kõha vastu.

Maikelluke.

(*Convallaria maialis* L.)

Maikelluke on mitmeaastane taim. Ta kasvab paraja niiskusega ja huumusrikka maapinnaga met-

sades, põõsaste vahel. Õitseb mai ja juunikuul. Marjad — punased, umbes mustika suurused.

Maikellukeste värskelt korjatud õitest valmistatakse piiritustinkтури (Tinctura Conv. maialis, Essentia Convallariae), mis arstiteaduses kui parem rohi südamekloppimise vastu tuntud on ja mis ka hääd söögiisu äratab (20—25 tilka supilusika täie veega iga 2 tunni pärast võtta).

Pilt 8. Maikelluke (*Convallaria maialis* L.).

Tinkтури valmistamiseks, võetagu värskaid õisi, hõõrutagu need portsellannõus hästi puruks ja va-

latagu 70 protsendilist piiritust, mida iga 1 osa õite kohta 5 osa võtta tuleb, pääle. Et selget tinkturi saada, sulleks tuleb saadud segu, kui see mõni tund seisnud, ärakurnata ja läbi 2—3-kordse kuivatuspaberi lasta.

Et maikellukesed ka aias väga lõkkavalt kasvada võivad, siis peaks küll iga lillearmastaja vähemalt paar-kolm põõsastki seda kaunimat taime oma akna alla ehk aeda peenralle asetama.

Maikellukesed armastavad kerget, hästi rammutatud maad. Jstutamisel, mida sügisel ette tuleb võtta, lõhutagu juurikas nii katki, et iga osa külge vähemalt üks lehepung jääks. Edaspidine hoolitsemine nagu teistegi lillede juures. Võib taime ka potis seemnest kasvatada, kuid see tee oleks liig pikk ja nõuaks ka suuremat hoolt.

Maarjasõnajalg.

(Aspidium Filix mas Villd).

Sõnajalgu on väga mitmet seltsi, kuid maarja sõnajala, mida ainuüksi arstirohuks tarvitatakse, võib harjund silm kohe juba eemalt palmi meeletuletava lehestikuga äratunda. Ta kasvab vilus, suure, kuid mitte paksu, sega metsa all. Armastab kerget, humusrikast (rammusat) maad. Lehed — pikad, sulglised. Lehe rootsud — tugevad, pääle ühe külje (tahu) — ümargused ja üleni pik-

kade pehmete, pruunikarva soomuseiga kaetud. Juurikas—roomav, tugev, sõrmeline, altpoolt küljest vaadates — nagu keermeline. Juurika sõrmekesed on ka, samuti, kui lehe rootsuki — soomuseiga kaetud.

Pilt 6. Maarjasõnajalg
(*Aspidium Filix mas* Villd.)

Kui sügisel sõnajala lehe alumist külge vaadata, siis leiame säält palju pruune täppe ehk kriipse. Need on eospaunaksed. Maarjasõnajalal on nad neerukujulised ja seisavad paaridena (Tähtis tunnus!).

Arstirohuks tarvitakse juurikaid, millest ekstrakti ja pulvrid valmistatakse. Juurikad tulevad sügisel, nii septembri kuul maa seest välja kaevata, sõrmed küljest lahti lõigata, pruuniksläind osad, nii hästi sõrmil, kui ka juurika südamel, mahalõigata, soomuseist puhastada ja vilus, hästi läbitõmbavas kohas (kui võimalik aga, siis kuivatuskastis) kuivatada. Jseäranis kallid on lehtnutid, mis järgmisel aastal lehiks võrsuvad ja sellepärast tuleksid nad lahus turule saata.

Et Eestimaa arstlise sõnajala poolest väga rikas (iseäranis rohkesti leidub teda Alatskivi ümbruses)

siis võiks teda ka väljavedada, eestkätt Venemaale, kes sõnajala juurt iga aasta 2000 puuda ümber ära tarvitab.

Sõnajala juur (*Rhizoma Filicis maris*), kui ka ekstrakt on tuntud rohi lint- ehk paelusside vastu, kuid oma mürgiluse tõttu võib teda ainult sellekohase arsti sedeli järele tarvitada.

Paisuleht.

(*Tussilago farfara* L.)

Paisuleht on kui umb-rohi saviseil põldudel tuntud. Lehed — neerukujulised, kuid rootsu juurest südamlõikelised; lehelaba — päält tumeroheline, alt — hall — sametine. Õied — kollased ehk punakas-kollased ja koondet korvikuks.

Arstirohuks tarvitatakse taime õisi (*Flores Farfarae*) ja õitsevalt taimelt kogutud lehti (*Folia Tussilaginis farfarae*) kuivateult. Paisulehe tee on kui kõhurohi tuntud.

Pilt 10. Paisuleht.
(*Tussilago farfara* L.)

Paatspuu.

(*Rhamnus Frangula* L.)

Paatspuu koor on hää rohi ummuksuse vastu.

Et värsket koor oksele ajab, siis tarvitetakse seda alles kaks aastat pärast korjamist. Peaks aga vaja

Pilt 11. Paatspuu (*Rhamnus Frangula* L.)

olevat vähe aega seisnud ehk värsket, just alles kuu-
vand koort tarvitada, siis tuleks seda 100 kraadilise
palavuse käes kuumutada; kõrge palavuse käes
kaotab koor oksele ajava omaduse.

Puju.

(*Artemisia vulgare* L.)

Mitmeaastane taim. Kasvab hoonete ja aia ääril, kivi- ja kivihunnikute ümber jne.; tuntud kõigile.

Arstirohuks tarvitetakse taime õitsemaid latvu, õitsevalt taimelt korjatud lehti ja sügisel maast välja-kaevatud juuri.

Kuivatamine samasugune, nagu teiste arstirohu-taimede juureski.

Puju tee ja tinktuur on kui rahustav abinõu närvilistele tuntud.

Põldkannike.

(*Viola tricolor* L.)

Üheaastane taim; kasvab 10—15 sentim. pikaks. Õistupe lehed — rohelised ja moodustavad allapoole rippuva niba. Õied, mis üksikult lehekaenlaisesse asetet, seisavad pikkade raagude otsas. Õie kroonlehti — 5, millest ülemised fioleet karvalised, külgpäälsed, mis ülemisest väiksemad, enam valkjamad ja alumine, suurim, nibaga kroonleht — kollane, fioleet-jooneline; vahest on ka külgpäälsed kroonlehed kollakad.

Kasvab põldkannike põllul, mägikülil jne.

Tahetakse seda taime kultiveeri, siis valitagu selleks otstarveks kerge, liivaka mullaga ja hästi väe-

tet maatükid. Külvata võib kas kevadel ehk sügisel, kuid sügisest külvi tuleks siiski paremaks lugeda, sest et siis taimed jub juuni kuul õitsema saavad, kuna ise ka suuremad ja mahlakamad on.

Arstirohuks tarvitetakse kogu taime, ilma alumiste jämedate varte ja juurteta. Korjata — õitsmisajal ja kuivatada. Rahva seas on põldkannikese tee kui rohi rahude paistetushaiguse vastu tuntud.

Põldkuusk — lambanisa.

(*Equisetum arvense*.)

Põldkuusk on tuntud kõigile.

Arstirohuks tarvitetakse kogu taime, ilma juurteta (*Herba Equiseti arvenses*).

Korjata juuli kuul ja kuivatada.

Põldkuuse tee ja vannid on kui rohi jooksja haiguse vastu tuntud ja kiirendab neerude tegevust.

Ubaleht.

(*Menyanthes trifoliata* L.)

See on taim, mida vist küll iga eestlane tunneb. Ta kasvab hulgana meie soiseis mais ja rabus. Õied on väga ilusad, valged ja tuletavad gyacinti meele. Lehed — sõrmlised, kolmiklehed.

Arstirohuks tarvitetakse lehti (Folia Menyanthes, Folia, Frifolii fibrini seu aquatici), mis õitsemise ajal korjata ja korralikult kuivatada tulevad, nii et loomulik roheline värv püsima jääks.

Sagedasti tarvitetakse ka värsked lehti.

Übalehe keedis mõjub hästi seedimistegevuse pääle; rahva seas kui rohi külmetamise ja tiisikuse vastu tuntud.

Raudreiarohi.

(Achillea millefolium L.)

Kaheaastane taim. Kasvab väli-vahepeenrail, tee ja kraavikaldaile, aidääril ja hoonete ümber. Esimesel aastal võrsub seemnest ainult kimbuke lehti. Õitseb teisel aastal juuli ja augusti kuudel. Õied on valkjaspunased, ehk ka valged, ja seisavad ligi jalapikkuste püstiseivate varte otsas salgas (pöörisõisik).

Arstirohuks tarvitetakse raudreiarohu õisi, õitsemise ajal korjatud lehti ja kogu taime.

Kõrgel maal ja päikese käes kasvand taimed on niiske maa pääl ja vilus kasvand taimist paremad, sest et neil suurem arstmisvõim on.

Raudreiatee on tuntud rohi kergete rinna- ja ja kopsuhaiguste vastu, vähendab päävalu, mõjub hästi maksa tegevuse pääle ja on hääks vahendiks verevaseile.

Ka on raudreiatee, et ta higistama ajab — kasulik külmetamiskorral juua.

Rebuvars, reinvars.

(Tanacetum vulgare L.)

Mitmeaastane põõsastaim. Varred — pikad, hambulised, lehed — pikergused, sulgised; õied helekollased, korvikuks koondet.

Kasvab põldudel kivihunnikute ja võserikkude ääril, põldpeenrail jne.

Arstirohuks tarvitetakse õitsmise ajal korjatud lehti, õisi ja seemneid (Herba, Flores, Semen Tanacetum); on kui abinõu kõhuusside vastu, nii hästi loomade kui ka inimeste juures, tuntud, ja mõjub hästi ka seedimistevõimele pääle.

Surmpuuk.

(Conium maculatum L.)

Surmpuuk on väga kihvtine taim. Vanal ajal valmistati sellest mürki, mida surmamõistetutele juua anti, ja mille järele taim nähtavasti ka oma nimetuse on saand.

Kaheaastane taim. Kasvab kuivadel kohtadel, harilikult põldpeenrail, kivihunnikute, teede ja aidade ääres ja hoonete ligidal. Surmpuuk on õõnes, sile, 3—4 jala pikkune, hoonete ääres ligi 6—8 jala pikkune taim. Vars on ülalt haruline ja pikajooneline, tüve poolt ümargune, punakas-tõmmu täpilise. Lehed on päältpoolt tumerohelised, altpoolt —

valkjad. Õied, mis juuli- ehk augusti-kuudel ilmuvad, on valged.

Apteekidesse ostetakse taime lehti ja õisi; neist valmistetakse pulbrid, ekstrakti ja tinkturi, mida kram-pide korral valuvaigistamiseks ja rahustamiseks sisse antakse.

Korjata tuleb lehti ja õisi just õite lahtilöömise eel, kus juures nad kohe kuivatet ja plingilt väikseiks pakikesiks seotud peavad saama.

Jämedaid lehtrootse ehk varsi ei tohi sekka võtta, sest et need visad kuivama on ja hõlpsasti hallitama võivad minna.

Et surmputke lehed ja õied õige kihvtised on, siis peab hoolega järel vaatama, et neid kuidagi teiste korjatud taimede hulka ei sattuks.

Alalhoidma peab lehti ja õisi kusagil hästi kindla, soovitatav plekkriista sees. Üle aasta seisnud kaup enam tarvitamiseks ei kõlba ja sellepärast peab korjatud tagavarad kohe turule saadetama. Apteeki-

Pilt 11. Surmputk
(*Conium maculatum* L.)

des, kus ekstrakti valmistetakse, ostetakse ka kuitamata taimi.

Sinep — valge ja must.

(*Sinapis alba* L, *Sinapis nigra* L.)

Sinep on taim, mille seemneid hulgana iga aasta küll arstirohuks, küll vürtsiks tarvitetakse.

Meie maal sinepit senni ei kasvatatud, vaid ta sai pääasjalikult venemaalt ja teistest Lääne-Euroopa riikidest, kus seda taime suurel määral kultiveeritakse, sisse veetud. Riiklised huvid aga nõuavad, et aineid, mida maa produtseeri suudab, väljastpoolt mitte sisse ei veetaks ja sellepärast peab ka arstirohutaimede kasvatamisele, eestkätt niisuguste taimede kasvatamisele, millele meie kliima vastav, alus pandud saama. Ja niisuguste taimede hulgas oleks esimeses reas ka sinep.

Sinep on üheaastane taim. Välimuses läheb must sinep valgest selles lahku, et ta märksa pikem on ja et valge sinepi õied, vastupidit aime kasvule — ligi neli korda musta sinepi õitest suuremad on.

Õ i e d on mõlemil seltsil kollased.

K a u n a d : mustal — külgpidi kokku litsutud, kuna valgel aga nad pea ümargused on.

S e m n e d on mustal sinepil — tõmmud, mustad, valgel aga — kollakas-valged ja hästi jämedamad.

Kui arstirohud on nad aga üheväärtuslised.

Must sinep on meie põldudel kui umbrohi tuntud. Arstirohuliseks otstarveks aga niisugused vabalt kasvand taimede seemned ei kõlba, sest et nad teiste ristõieliste taimedega — sinep on ristõieliste perekonnast pärit, — rõigastega, telgedega, millega nad segamini kasvavad, tolmlamise läbi segatud on.

Põldkultuur (põllul kasvatamise viis) mõlemi taime juures täiesti ühesugune. Nad kasvavad igasuguse maa pääl, kuid iseäranis hästi lähvad aga korda kerge, värskelt rammudet maa peal. Must sinep kasvab hästi küll ka savika maa pääl. Põld, mis sinepi alla saab külvatud, tuleb sügisel künda ja kevadel enne seemendamist harida — künda, äestada.

Kylvata tuleb võimalikult vara, nii et taimed põldkirpude ilmumisajaks, kes sinepi põldudele määratumat kahju võivad saata, tugevad oleksid, Kylvata, kui võimalik, reas, sest et siis võimalus on arvendamist — igale taimele vähemalt 6 tolli vahet jättes, ette võtta, mis väga tarvilik. Reaskülvi juures läheb dessatini pääle valge sinepi seemet 18—25 n.

Pilt 12. Valge sinep.
(*Sinapis alba* L.)

ja musta sinepi seemet, mis hästi peenem — 3—5 n. Laialikülvi korral tuleks aga valget sinepit 25—40 n. ja musta — 5—7 n. dessatini kohta võtta.

Et sinep kange pudenema, siis tulab ta kohe, kui juba esimised kaunad valmind, kokku panna.

Alal hoida tuleb seemet väikseis osis, kastides, tonnides, suuris savist pottes jne.

Dessatini suurune põld annab 60—65 puuda puhastet seemet.

Sinepi seemneist valmistetakse sinepijahu ja sinepiõli. Jahu valmistamise otstarveks kasvatetakse pääasjalikult valget sinepit, mis ilusama, puhta jahu annab, kuna õli ajamiseks musta sinepit kultiveeritakse, mille õli kangem.

Sinepijahust valmistetakse kanget vürtsi pääasjalikult lihatoitude juure. Et „sinepi“ valmistamine aga teatud oskust nõuab, siis toon siin kohal retsepti, mille järele Prantslased käivad:

Sinepijahu saab keevas vees üles leotet ja 9—14 päevaks kas ahju ehk päikese kätte asetet. Pärast seda lisatakse sinepile hääd äädikat ja peenet suhkurt (viimast maitsejärele) juure ja tambitakse hästi läbi. Saadud tainas saab nüüd savist pottidesse asetet ja potid päält kõvasti kinni pandud. Sel kujul läheb sinep nüüd müügile. Kuid siin peab tahendama, et mida kauem sinep enne tarvitamist seisnud, seda parem ta maitseb. Et kibedat maiku kõrvaldada, selleks soovitatakse sineptainas tuliseks aetud rauda ehk hõõguvaid süsa hoida.

Suur alant.

(Jnula Halenium L).

Suur alant (mõnel pool aslank) on mitmeaastane taim. Kasvab metsikult niiskeis kohtis, põõsaste vahel; meil peaausjalikult aga aias.

Suur, kunni mehe pikkune taim. Juur — jäme, lihav. Lehed — suured, alumised küljed pehme, halli karvaga kaetud; alumised, mæapinnalt tulevad lehed — rootsulised, pikergused; ülemised, varrel seisvad—rootsutud. Õiskorvikud—suured, ümargused; õied — helekollased; seemned kantsamba kujulised, nelitahulised. Et Venemaa arstiteadus selle taimega tegemist ei tee, siis oli ka apteegi äride nõudmine suure alanti juure järele (Radix Helerii) kunni viimase ajani vähene. Väljamaal aga (Saksa-, Hollandi-, Inglise- ja Schveitsi-maal), kus arstiteadus laiemal alusel seisab, leiame terveid põlde selle taime alla külvatuina.

Kasvatada võib suurt alanti kas seemneist ehk juurtest. Seemned saavad esialgu lavadelle külvatud, kust nad kas samal suvel ehk järgmisel kevadel laiali istutetakse, igale taimele 2 jalga vahet jättes.

Armastab rammusat, vägevalt rammutat maad.

Tahetakse suuri juurikaid saada, siis ei tohi taime mitte õitsma lasta hakata, vaid õienupud tulevad aegsasti ära lõigata.

Väljakaevata tulevad juured sügisel, kus juures jämedamad juured, mis juba kaks kunni kolm sen-

timeetrit risti läbimõõtes, pikuti katki lõigata ja võimalikult kiirelt kuivatada tulevad.

Juurt ärgu aga kunagi ära kooritagu, sest et selles just palju neid olluseid, mis taimale, kui arstirohule ta väärtuse annavad, sisaldub.

Alanti juurtest valmistet keedis on hää rohi kõha vastu; ka kiirendab ta neerude tegevust.

Takjas.

(Lappa tomentosa Lmk).

Kaheaastane taim. Kasvab rammusail ja kobeda mullaga kohtil, aia ja prüghunnikute ääril. Arstirohuna tarvitetakse juuri (Radix Bardanae). Korjata — sügisel, õisnuppude ilmumisel, mil juur kõige mahlakam. Õitsend taime juured on alaväärtuslised. Kuivatada juuri tervelt!

Takja juurist valmistet tee puhastab verd, ja et ta higistama ajab, siis on soovitetav ka külmetuskorral juua; kiirendab neerude tegevust ja on kui rohi pää kõõma ja sammaspoolikute vastu tuntud.

Tedremaaran.

(Potentilla tormentilla).

Tedremaaran on õige hää rohi kõhu lahtioleku ja pasatõve vastu.

Kõige harilikum metsataim, kollaste õitega. Jseäranis hästi kasvab kõrgeil soo ja raba mail.

Arstirohuks tarvitetakse juuri, mis kevadel aprilli kuul ehk sügisel hilja maast väljakaevata tulevad. Kuivatamine harilik.

Nimetet juurest valmistet pulvert tarvitatakse ka hammaste puhastamiseks ja haavade parandamiseks,

Kodusel värvimisel on tedremaarani juur kuj punane värv tuntud.

Tungaltera.

(*Secala cornutum*).

Rahva seas on arvamine laiali lagunend, nagu kasvaks tungaltera vihma ja niiskuse tagajärjel viljaterast, ja nagu oleks see rikkiläind viljatera. See arvamine on aga ekslik Tungaltera ei ole mitte rikkiläind viljatera, vaid see on ühe seenekese sünnitus — seen puhkavas olekus. Langeb tungaltera ehk söehammas sügisel maapinnale, siis elab ta rahulikult talve üle ja hakkab kevadel seeneidukeksi kasvatama, mis tuule läbi rukki õitele saavad kantud. On tungaltera seeniduke rukkj õiele sattund, siis hävitab ta viimase seemnesõlme ja kasvab ja areneb jälle tungalteraks.

Tungalterad sisaldavad eneses rohkel määral väga kihvtiseid olluseid, mis, kui neid viljas rohkesti

leidub, niihästi inimestele kui ka loomadele väga kahjulikud ja kardetavad on.

Tungaltera tagajärjeks on enneagsed sünnitused, veresoonte kokkukiskumine jne.

Kuid mis terve inimesele kihvt, võib teatud korral haigele rohuks olla. Nii on ka tungaltera. Sellepärast — katsuge, põllumehed, oma viljast tungalterad välja puhastada ja viige nad apteekidesse, kus nad teilt hää meelega kõrge hinna eest ära ostetakse. Sellega saadate kasu eneselle ja tervele inimesele.

Verenäärmerohi.

(Chelidonium majus L.)

Verenäärmerohi on mitmeaastane taim; kogu Euroopas kui umbrohi tuntud. Armastab rammusat, kobedat maad. Kasvab prügihunnikute ja hoonete ümber, aia ääri ja üleüldse otsekoheste päikese kiirte eest varjatud kohtis.

V a r s — sõlmeline, seest õõnes, haruline, püsiv ja üleni harvade karvadega kaetud. L e h e d — altpoolt küljest taevakarva-sinised, päältpoolt — helehelised. Alumised lehed on pikarootsulised, sulglised, ülemised — lühikserootsulised (vahest rootsutud, sügavalt sulgjaolised).

Õ i e k a r i k a s on kaheleheline, kuid pudeneb juba õie lahtilöömisel. Õied — helekollased, nelja kroonilehelised ja koondet lihtsarikaks

Õitseb verenäärmerohi mai kuust septembrini. Kui taime vart, lehte vigastada, katki lõigata ehk murda, siis ajab ta kollast piimataolist vedelikku välja. See vedelik, millest taime arstirohuline väärutus tingitud, on kihvtine ja sünnitab kui teda ihu pääle määrada, valu.

Et taim kuivatamisel ligi 80 protsenti seda vedelikku ära kaotaks, siis tarvitatakse teda apteekides ainult värskelt, õitsemise ajal korjatuna.

Arstirohuna tarvitatakse taimest väljapressitud mahla (*Succus recens Chelidonii*; teeb kõhu lahti ja kiirendab neerude tegevust) ekstrakti (*Extractum Chelidonii*) ja piiritustinktuuri (*Tinctura Chelidonii*).

Rahva seas on verenäärmerohu piimvedelik kui rohi soolatüügaste ja konnasilmade vastu tuntud.

Kõiki nimetat preparaate võib sissevõtmiseks ainult sellekohase arsti sedeli järele tarvitada.

Võilill.

(*Taraxacum officinale* L.)

Kui sagedasti tuleb meil, iseäranis maal, karja juures ummuksisolekut ette. Selle vastu teatakse ka mõnesuguseid rohte, nagu linaseemne vedelikku ja muud, kuid et meile kõigile lapsest saadik tuntud võilille tarvitada — selle mõtte pääle ei ole küll vist keegi tulnud. Võilill on aga kõige paremaks rohuks pikaldase ummuksuse vastu.

Nimelt, võetagu paar sügisel, septembrikuu lõpul ehk oktoobrikuul maast väljakaevatud võilille juurt,

Pilt 14. Võilill
(*Taraxacum officinale* L.)

kas toorelt ehk kuivatetult, lõigatagu õige peeneks ja keedetagu 2 kortni veega hästi ära. Saadud vedelik lastagu ära jahtuda — ja rohi ongi valmis, mida loomale sisse tuleb anda.

Pääle selle valmistetakse apteekides võilille juurtest veel rohtu ka mõnesuguste nahahaiguste vastu.

Õnnistusrohi.

(*Gratiola officinalis* L.)

Mitmeaastane taim; kasvab niiskeil heinamaailojade, jõgede ja kraavide ääri jne. Kasvab kuni 30 sentim. pikaks.

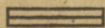
Juurikas on roomav, ja et ta ennast maapääse varre jatku kujutab, siis on ta sõlmeline, nagu varski. Vars — sirge, lehed vastaspaarilised, rootsu-

tud. Alumised — nürid ja pea terveservalised, ülemised — saetud. Äärmised õied — üksikud, lehe sülis. Kaunis pikavarrelised. Õiekarikas on viie leheline, õie kroonilehed torru kasvand osas kollakad, ülemises — valged (õishuuleline).

Arstirohuna tarvitatakse kogu taime (Herba, Radix, Gratiolae). Korjata õitsmisajal ja kiirelt kuivatada. Tarvitatakse kõhukinnioleku korral, kiirendab ka neerude tegevust. Toorelt tarvitamise korral ajab, kui mürgiline taim, oksele. Meie maal tuleb seda taime väga harva ette, ainult lõunapoolses osas. Kuid võib hää eduga põllul kasvatet saada. Külvata — reas, igale salgale reas 3—4 versokki vahet jättes; ridadelle jäetagu 1 vers. vahet.

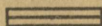
Pilt 15. Önnistusrohi
(*Gratiola officinalis* L.).

Sisukord.

	Lehek.
Üldmärkused	3
1. Arnika (<i>Arnica montana</i> L.)	5
2. Balderjan ehk ülekäijarohi (<i>Valeriana officinalis</i> L.)	8
3. Kask (<i>Betula alba</i>)	9
4. Koïrohi (<i>Artemisia Absynthium</i> L.)	10
5. Kopsurohi (<i>Fumaria officinalis</i> L.)	10
6. Käoking (<i>Aconitum Napellus</i> L.)	11
7. Koerapöörirohi (<i>Hyorcianus niger</i> L.)	14
8. Kummel (<i>Matricaria chamomilla</i> L.)	16
9. Köömel (<i>Carum Carvi</i> L.)	18
10. Maarjamalts (<i>Melilotus officinalis</i> Desr.)	21
11. Maikelluke (<i>Convallaria majalis</i> L.)	21
12. Maarjasõnajalg (<i>Aspidium Filix mas</i> Villd.)	23
13. Paisuleht (<i>Tussilago farfara</i> L.)	25
14. Paatspuu (<i>Rhamnus Frangula</i> L.)	26
15. Puju (<i>Artemisia Vulgare</i> L.)	27
16. Põldkannike (<i>Viola tricolor</i> L.)	27
17. Põldkuusk, lambanisa (<i>Egyisetum arvense</i>)	28

18	Übaleht (<i>Menyanthes trifoliata</i> L.) . . .	28
19.	Raudreiarohi (<i>Achillea millefolium</i> L.) . . .	29
20.	Rebuvars, reinvars (<i>Tanacetum Vulgare</i> L.)	30
21.	Surmputk (<i>Conium maculatum</i> L.) . . .	30
22.	Sinep — valge ja must (<i>Sinapis alba</i> L., <i>Sinapis nigra</i> L.)	32
23.	Suur alant (<i>Jnula Helenium</i> L.) . . .	35
24.	Takjas (<i>Lappa tomentosa</i> Lmk.) . . .	36
25.	Tedremaaran (<i>Potentilla tormentilla</i>) . . .	36
26.	Tungaltera (<i>Secola cornutum</i>) . . .	37
27.	Verinäärmerohi (<i>Ehelidonium majus</i> L.)	38
28.	Võilill (<i>Taraxacum officinale</i> L.) . . .	39
29.	Õnnistusrohi (<i>Gratiola officinalis</i> L.) . . .	40

Käsiraamatuina autori poolt vabalt tarvitet:

- 1) Культура лекарственных растений и душистых. изд. А. Девриена. 1916. г.
- 2) Сбор, сушка и разведение лекарственных растений в России. Справочник. Составил В. Комаров. Изд. М. З. Департамент Земледелия. 1916. г.

